

УДК 336.531.2

С.А. КУЗНЕЦОВА, доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ОЦІНКА ОБ'ЄКТІВ ТА ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ СПІЛЬНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БЕЗ СТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Запропоновано механізми адаптації статичної та органічної балансових теорій, теорії відновлювальної вартості, принципу «фіктивної ліквідації» для оцінки об'єктів спільної діяльності без створення юридичної особи та формування фінансової звітності оператором спільної діяльності з урахуванням антиципаційних вимог користувачів.

Ключові слова: *спільна інвестиційна діяльність, спільний контроль, оператор спільної діяльності, облік спільної діяльності, оцінка майна, фінансова звітність.*

Постановка проблеми. Сучасній світовій економіці притаманні перш за все зростання уваги до питань ефективності ведення бізнесу в умовах глобалізації фінансових ринків, лібералізації руху капіталу. За даними рейтингу Doing Business-2012, підготовленого Світовим банком і Міжнародною фінансовою корпорацією (IFC), Україна за показниками сприятливості ведення бізнесу посіла загальне 152-ге місце зі 183, опустившись за останній рік на 3 позиції (табл. 1).

Окремої уваги в контексті посилення інвестиційної позиції України потребує проблема розвитку теоретичних засад та практичних механізмів оцінки об'єктів

обліку спільної діяльності без створення юридичної особи та формування оператором спільної діяльності відповідної фінансової звітності з метою їх гармонізації з міжнародною практикою, зокрема з відповідними підходами, закладеними в міжнародних стандартах фінансової звітності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На нормативному рівні право іноземних інвесторів укладати договори (контракти) про спільну інвестиційну діяльність (виробничу кооперацію, спільне виробництво тощо), не пов'язану зі створенням юридичної особи, відповідно до законодавства України регламентовано Законом України «Про режим іноземного

Таблиця 1

Україна в рейтингу Doing Business-2012 [1]

Показник	DB 2012 позиція	DB 2011 позиція	Зміни в позиції
Відкриття бізнесу	112	118	+6
Отримання дозволів на будівництво	180	182	+2
Отримання електроенергії	169	169	Без змін
Реєстрація власності	166	165	-1
Отримання кредитів	24	21	-3
Захист інвесторів	111	108	-3
Податкові платежі	181	181	Без змін
Міжнародна торгівля	140	136	-4
Виконання контрактів	44	44	Без змін
Загальна позиція	156	158	+2

інвестування» [2]. Особливості державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора визначені Постановою КМУ [3], окремі питання обліку такої діяльності визначаються П(С)БО 12 «Фінансові інструменти» [4].

В.В. Резнікова узагальнила правове регулювання спільної господарської діяльності в Україні [5]. Сутність поняття спільного та корпоративного інвестування досліджували науковці Ю.М. Жорнокуй [6] та О.П. Суц [7]. А.В. Дмитренко сформулював власний погляд щодо особливостей обліку внесків у спільну діяльність без створення юридичної особи [8].

Проте питання формування фінансової звітності спільної діяльності без створення юридичної особи з урахуванням сучасних фінансових теорій оцінки об'єктів та надання інформації з урахуванням існуючих та потенційних інформаційних проблем інвесторів залишається не вирішеним.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування напрямів адаптації статичної та органічної балансових теорій, теорії відновлювальної вартості, принципу «фіктивної ліквідації» для оцінки об'єктів спільної інвестиційної діяльності без створення юридичної особи та формування фінансової звітності оператором спільної діяльності з урахуванням антиципаційних вимог користувачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Окреслюючи змістову складову фінансової звітності суб'єктів спільної діяльності без створення юридичної особи варто враховувати пропозицію, викладену І.Й. Яремко в монографії «Економічні категорії в методології обліку» [9, с. 45], який як головну ознаку сучасного обліку розглядає формування активного економічного важеля управління наявним капіталом підприємства та макроекономічної моделі управління. Таким чином, при підготовці фінансової звітності треба виходити із економічної суті об'єктів обліку, діяльності щодо яких надається облікова інформація.

Для пошуку істини та висловлення власної точки зору проведено аналіз і критично оцінено основні опубліковані визначення економічної суті об'єктів обліку, результати якого розкрито в попередніх публікаціях [10, с. 154–175; 11, с. 146–156; 12]. Враховуючи обмеженість обсягів цієї роботи зосереджу увагу на викладенні отриманих результатів дослідження в розрізі узагальнюючих складових об'єктів обліку: майна та зобов'язань суб'єктів спільної діяльності без створення юридичної особи.

Спільна діяльність без створення юридичної особи визначається майноворесурсним потенціалом учасників, структура якого зумовлюється кругообігом засобів, інакше кажучи, постійною зміною активів. Законом України «Про бухгалтерській облік та фінансову звітність в Україні» визначено [13], що активи – це ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

Аналізуючи наукові та практичні підходи щодо визнання майна як активів, які, відповідно, повинні відображатися як об'єкти і, певна річ, щодо наявності та руху яких формується та інтерпретується облікова інформація, бачимо, що заслуговує на увагу досить своєрідна концепція берлінського адвоката Германа Вайта Симона, що викладена в опублікованій у 1861 році в монографії з балансового права [14], яка отримала статус загальноновизначальної праці статичної балансової теорії.

Коротко викладу суть цієї концепції. Як майно суб'єкта господарювання, що належить відображати в активі балансу, Симон розглядає тільки рухомі та нерухомі об'єкти, дебіторську заборгованість, а також нематеріальні активи. При цьому не вважаються майном та не підлягають відображенню у звітності суб'єктів господарювання статті, які не можна однозначно оцінити (наприклад, імідж або ноу-хау підприємства, якість персоналу, робота з покупцями та постачальниками). Нематеріальні активи згідно з Симоном можуть бути відображені у складі активів тільки

у тому випадку, якщо безпосередньо на їх придбання було здійснено витрати. Більш того, для капіталізації цих витрат має значення, йде мова про право або про економічне майно. При цьому чисто економічне майно може бути відображено в активі лише у тому випадку, якщо воно придбане у третіх осіб за плату, а не вироблене самостійно. Таким чином, для вирішення питання, які об'єкти необхідно відобразити в балансі, Симоном вперше використано принцип об'єктивації. Отже, цей підхід щодо визначення активів німецької бухгалтерської школи відштовхується від питання: «Чи мав суб'єкт господарювання витрати на придбання майна?» Якщо відповідь позитивна, то відповідне майно рахується у складі активів підприємства, якщо відповідь негативна, то майно не розглядається у складі активів.

Цей підхід є ретроспективним за своєю суттю і забезпечує формування облікової інформації в аспекті минулих подій. Більш поділяю інший, умовно назовемо його «перспективний», підхід щодо визнання майна активом, який ґрунтується на питанні «Чи дає майно економічні вигоди у майбутньому?». Безперечна перевага такого підходу полягає в тому, що бухгалтерська звітність надає інформацію з огляду на потенційні можливості підприємства, тобто сприяє висвітленню його реального майнового стану в площині ліквідності та інвестиційної привабливості. Тому використання «перспективного» підходу до визнання активів майном видається більш обґрунтованим у контексті підвищення рівня ефективності інформатизації менеджменту в процесі прийняття управлінських рішень щодо спільної діяльності без створення юридичної особи, особливо щодо стратегічних складових.

Слід відзначити, що в наукових працях все більшого розгляду отримує питання взаємозв'язку бухгалтерської звітності з реальним рухом капіталу як облікового об'єкта. Так, Н.Д. Прокопенко, Ф.Є. Поклонський та Б.Н. Іваненко звертають увагу [15, с. 51], що відбулися зміни в бухгалтерській звітності, яка звільни-

лась від ідеологічних догм через введення поняття капіталу по відношенню до статутного капіталу підприємства в першому розділі пасиву балансу.

Авторами зазначено сутність проблеми, яка полягає в тому, що капіталу як економічної категорії притаманні певні закони розвитку, тому, якщо вони ігноруються, то ймовірність реалізації визначених планів наближається до нуля. Л.М. Кіндрацька зауважує, що: «капітал банку слід розглядати як сукупність внесених власниками (учасниками капіталу) власних коштів з метою їх збільшення в результаті об'єктивної банківської діяльності в процесі капіталізації прибутку (як результату цієї діяльності), а також за рахунок додаткових внесків самих учасників. Такий підхід до визначення капіталу прийшов на зміну терміна «статутний фонд», що був досить уживаний в економічній літературі практично до початку масової комерціалізації бізнесу» [16, с. 136]. Якщо опустити використану автором «банківську» спрямованість, можливо застосовувати це зауваження стосовно до всіх суб'єктів господарювання без винятку. Ілюструючи такий підхід, доречно буде навести думку В.В. Сопка [17, с. 52], який визначає систему обліку господарських фактів не тільки за ознаками «що», а й за ознаками «чие», тобто хто саме є власником відповідного майнового об'єкта.

Окремої уваги заслуговує оцінка об'єктів обліку в процесі підготовки фінансової звітності спільної діяльності без створення юридичної особи. Слід враховувати наявність взаємозв'язку між оцінкою майна та визначенням фінансового результату такої діяльності. Так, підвищення вартості майна в результаті використання обраного методу його оцінки на дату складання звітності обумовлює зростання потенційних прибутків або додаткового капіталу економічних суб'єктів. І навпаки, зменшення вартості майна внаслідок його переоцінки на дату складання звітності призводить до зменшення прибутків від спільної діяльності без створення юридичної особи.

При цьому зазначені обставини жодною мірою не нівелюють обґрунтованість та інформаційну ефективність проведення переоцінок майна. Заслугує на увагу в цьому аспекті думка російського вченого В. Палія, який пропонує на звітну дату для відображення в балансі проводити переоцінку окремих активів відповідно до змін цін на них для того, щоб виразити у реальному вимірі вартість капіталу, що використовується, або вартість майна, яка відшкодовується шляхом амортизації [18, с. 102].

Відновлювальну вартість для балансової оцінки активів необхідно прийняти незалежно від того, зростають чи знижуються ринкові ціни відносно фактичної собівартості активів, які раніше було зафіксовано в балансі, або раніше прийнятої оцінки за відновлювальною вартістю. Різниця, які виникають у вартості поточних активів, повинні відноситися на витрати та доходи звітного періоду, а для активів тривалого використання – безпосередньо на зміну власного капіталу компанії (відповідно, в умовах ведення спільної діяльності без створення юридичної особи – на зміну загального фінансового результату від такої діяльності).

При підготовці облікової інформації щодо спільної діяльності без створення юридичної особи в розрізі об'єктів обліку необхідно враховувати антиципаційні вимоги користувачів.

Антиципація – передбачення можливого розвитку подій, передчасне настання певного явища. Вона береться до уваги як прийом врівноваження вартості майна і розміру капіталу суб'єктів господарювання.

Передумовами використання прийому антиципації виступають:

- економічне навантаження об'єктів обліку, що розглядаються в аспекті антиципації;

- кількісне обчислення – можливість вартісної верифікації об'єктів обліку в межах визначеного кількісного діапазону;

- можливість дотримання принципу імпаритету і відображення статей в балансі;

- доцільність антиципації, яка передбачає можливість дії характеру резервування для формування облікової інформації для широкого кола користувачів.

Поширеним у міжнародній практиці [19] є використання при підготовці фінансової звітності принципу «фіктивної ліквідації».

Результатом використання принципу фіктивної ліквідації є складання фінансової звітності на підставі механізму нульових балансів. Коротко викладу суть цього принципу. Для формування облікової інформації в періодично встановлені часові інтервали проводиться інвентаризація активів, в процесі якої їх оцінюють з огляду на припущення, що вони продаються у вільних умовах. Із отриманої вартості активів вираховують вартість кредиторської заборгованості. Результат визнають вартістю чистих активів, яку, у свою чергу, порівнюють з відповідною вартістю чистих активів минулого періоду.

Таким чином оцінюється динаміка вартості чистих активів та результати роботи системи управління. Крім того, отримана вартість чистих активів використовується для розрахунку показника глобальної фінансової результативності (рентабельності), який визначається як різниця між чистими активами на кінець та початок періоду за винятком власного споживання засновників та акціонерів (у випадку спільної діяльності без створення юридичної особи – учасників такої діяльності).

Підготовлена з дотриманням принципу «фіктивної ліквідації» облікова інформація може бути використана при прийнятті тактичних рішень та оцінці ефективності спільної діяльності без створення юридичної особи, оскільки дає змогу визначити ринкову рентабельність господарюючого суб'єкта. Більш того, така інформація дозволяє моделювати економічні процеси, ситуації, що можуть виникати за певних економічних умов.

Тому цей принцип доцільно використовувати з метою інформатизації учасників спільної діяльності без створення юридичної особи загалом у процесі управлін-

ня фінансовими потоками, рентабельністю та фінансовими результатами та майном, оскільки його впровадження забезпечує можливість скласти бізнес-плани щодо реалізації визначених напрямів управління, отримувати ринкові показники, що характеризують власність, рентабельність та фінансові потоки, розробляти та впроваджувати відповідні управлінські рішення.

Ще одним підходом до підготовки фінансової звітності спільної діяльності без створення юридичної особи є інформування користувачів про результати фінансової діяльності з дотриманням принципів органічної балансової теорії, що запропоновані у 1921 р. німецьким професором економіки Ф. Шмідтом [20], який започаткував розгляд річної звітності із загальноекономічної точки зору, оскільки розглядав кожну економічну одиницю як клітину «в організмі ринкового господарства».

Згідно з принципами органічної балансової теорії, про позитивний результат діяльності говорять лише за умови закріплення підприємством свого становища на ринку.

Інакше кажучи, при підвищенні цін на майно, яке знаходиться в розпорядженні підприємства, частину прибутку необхідно використовувати для підтримки його потенціалу на попередньому рівні.

Якщо підвищення цін не буде враховане, то отриманий прибуток буде частково складатися із обумовленого інфляцією фіктивного прибутку. Цей фіктивний прибуток, наголошує Ф. Шмідт, повинен відображатися у звітності окремо від справжнього, отриманого в результаті господарської діяльності підприємства. Дотримання принципів органічної балансової теорії є об'єктивно необхідним при підготовці бухгалтерської звітності в аспекті визначення репродуктивної вартості об'єктів обліку.

Висновки та перспективи. Отже, доцільність застосування досліджених підходів та принципів формування фінансової звітності спільної діяльності без створення юридичної особи визначаєть-

ся її призначенням, сферою застосування та системою цілей користувачів, виходячи з яких складаються конкретні бухгалтерські звіти.

Список використаної літератури

1. Economy Rankings [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/rankings/>.

2. Закон України «Про режим іноземного інвестування»: за станом на 1 вересня 2012 р. / Верховна Рада України. – [Електронний ресурс] // Інформаційно-правова система «Ліга: Закон». – 2012. – № 09. – Назва з контейнера.

3. Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора, затверджено постановою Кабінету Міністрів України. – [Електронний ресурс] // Інформаційно-правова система «Ліга: Закон». – 2012. – № 09. – Назва з контейнера.

4. П(С)БО 12 «Фінансові інструменти». – [Електронний ресурс] // Інформаційно-правова система «Ліга: Закон» – 2012. – № 09. – Назва з контейнера.

5. Резнікова В.В. Правове регулювання спільної господарської діяльності в Україні / В.В. Резнікова. – К.: Центр навч. літ-ри, 2007. – 280 с.

6. Жорнокуй Ю.М. Поняття спільного (корпоративного) інвестування [Текст] / Ю.М. Жорнокуй // Підприємництво, господарство та право. – 2005. – № 10. – С. 8–11.

7. Суц О.П. Поняття правової категорії «корпоративне інвестування» та його відмінність від категорій «спільна діяльність» та «спільне інвестування» [Текст] / О.П. Суц // Право і безпека: наук. журнал. – 2010. – № 4. – С. 225–230.

8. Дмитренко А.В. Облік внесків у спільну діяльність без створення юридичної особи / А.В. Дмитренко // Економіка і регіон: наук. вісник Полтав. нац. техн. ун-ту ім. Юрія Кондратюка. – 2008. – № 4 (19). – С. 139–143.

9. Яремко І.Й. Економічні категорії в методології обліку: монографія /

- І.Й. Яремко. – Львів: Каменяр, 2002. – 192 с.
10. Кузнецова С.А. Бухгалтерський облік в системі формування управлінської інформації: методологія та практика: монографія / С.А. Кузнецова. – Мелітополь: Таврійській державний агротехнологічний університет, 2007. – 297 с.
11. Кузнецова С.А. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: [навчальний посібник] / С.А. Кузнецова. – Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2008. – 230 с.
12. Kuznetsova S. The transformation of accounting systems in the chaotic economy structuring: The synergetic approach // Risk and Decision Analysis. Special Issue: Volume 2: Behavioral Finance. – IOS Print, USA, New York. – 2011. – Number 3. – P. 151–160.
13. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»: за станом на 1 вересня 2012 р. / Верховна Рада України. – [Електронний ресурс] // Інформаційно-правова система «Ліга: Закон» – 2012. – № 09. – Назва з контейнера.
14. Simon H.V. Die Bilanzen der Aktiengesellschaften / H.V. Simon. – Berlin, 1861.
15. Анализ движения капитала в системе показателей бухгалтерского учета (методологический аспект) / Н.Д. Прокопенко, Ф.Е. Поклонский, Б.Н. Иваненко и др. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 1999. – 72 с.
16. Кіндрацька Л.М. Бухгалтерський облік у банках: методологія і практика: монографія / Л.М. Кіндрацька. – К.: КНЕУ, 2002. – 286 с.
17. Сопко В.В. Бухгалтерський облік: поняття, сутність: Доповіді та тези доповідей, виголошені на міжнар. наук-практ. конф. 2–24 листопада 2000 р. «Розвиток науки про бухгалтерський облік» / В.В. Сопко // Вісник ЖІТІ – Житомир, 2000. – № 12. – С. 51–60.
18. Палий В. Проблемные вопросы оценки активов и обязательств в IAS / В. Палий // Формування ринкової економіки України. Науковий збірник: спецвипуск 7. Фінансові аналітичні інструменти реформування економічної системи України. – Львів: Інтереко, 2001. – С. 99–104.
19. Бреславцева Н.А. Балансоведение: учебное пособие / Н.А. Бреславцева, В.И. Ткач, В.А. Кузьменко. – М.: Издательство «Приор», 2001. – 160 с.
20. Schmidt F. Die organische Bilanz im Rahmen der Wirtschaft / F. Schmidt. – Leipzig, 1921.

Предложены механизмы адаптации статической и органической балансовых теорий, теории восстановительной стоимости, принципа «фиктивной ликвидации» для оценки объектов совместной деятельности без создания юридического лица и формирования финансовой отчетности оператором совместной деятельности с учетом антиципационных требований пользователей.

Ключевые слова: *совместная инвестиционная деятельность, совместный контроль, оператор совместной деятельности, учет совместной деятельности, оценка имущества, финансовая отчетность.*

The mechanisms of adaptation of static and organic balance theories, theories of replacement cost, the principle of «fictitious liquidation» is offered for the evaluation of joint activities without forming a legal entity and provider of financial reporting operator of the joint activities taking into account users' anticipation requirements.

Key words: *joint investment, joint control, operator of the joint activities, accounting of joint activities, property valuation, financial reporting.*

Надійшло до редакції 21.09.2012.